

De keldermot in de Nederlandse en Waalse dialecten

door Dr. G. G. KLOEKE,
Professor aan de Universiteit te Leiden.

Toen ik enige maanden geleden de laatste hand legde aan een taalkaart van de keldermot, kwam mij ter ore, dat Prof. J. HAUST juist bezig was met het opkaartbrengen van de Waalse benamingen van dit diertje. In overleg met de collega's BLANCQUAERT en GROOTAERS werd het plan gemaakt om beide kaarten na voltooiing gelijktijdig te doen verschijnen in de *Handelingen van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie*. Gaarne betuig ik mijn dank aan de Commissie, dat zij mij ook nog gelegenheid heeft willen geven tot een kleine toelichting, voor welk doel zij bereid bleek, mij HAUST's ontwerp even ter inzage te sturen.

Ten aanzien van de door mij gevolgde carteringsmethode kan ik volstaan met den lezer te verwijzen naar mijn uitvoerige mededelingen „Bij de kaart van de « arend »” in het tijdschrift *Nomina Geographica Neerlandica*, Jg. XI. Trouwens ook omtrent de keldermot heb ik reeds allerlei details medegedeeld in *Tschr. voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, Dl. 58, afl. 1, welke aflevering (1) ongeveer gelijktijdig met deze *Handelingen* verschijnt.

(1) Waarin de „keldermot”-kaart eveneens is opgenomen.

Ik heb er t. a. p. reeds de aandacht op gevestigd, dat het diertje in $\frac{4}{5}$ van het Nederlandse taalgebied wordt vergeleken met het varken, een eigenaardigheid trouwens, die we ook aantreffen o. a. in Zweden, Duitsland, Frankrijk, Engeland, Italië en Rusland.

Op de kaart van HAUST zien we nu, dat over verreweg het grootste gedeelte van het Waalse gebied ook de „varken”-associatie overheeft. Aan „invloeden” zal hier wel niemand denken. Trouwens juist het begrip varken is hier het bindende element ondanks de zeer variërende woorden (*zwien, mot, zeug, zog, verken, cochon, sanglier*). Hoe merkwaardig het ook voor den stedeling zijn moge, we hebben de associatie met het varken blijkbaar als algemeen volkpsychologisch verschijnsel te aanvaarden. Zijn we bekomen van onze verwondering over dit feit, dan hebben we dus de plicht, onze aandacht te wijden aan die gebieden, waar de keldermot niet met het varken wordt vergeleken. In Noord-Nederland zijn dat voornamelijk de provinciën Zuid- en Noord-Holland, Friesland en het naar de zee toegekeerde gedeelte van Groningen, over 't geheel genomen een typische zogenaamde „Ingvaeoonse” strook. Voor een gedeelte van dit gebied — het terpengebied — is aannemelijk gemaakt, dat er weinig varkens voorkwamen. Wat in het bijzonder het wilde varken betreft, Reitsma heeft op grond van een nauwgezet onderzoek van alle skeletresten der terpen het vermoeden geuit, dat het niet in de directe omgeving dezer terpen heeft geleefd. Ik heb in mijn bovengenoemd artikel dus verband gelegd tussen het ontbreken van de „varken”-associatie en de schaarsheid van het (wilde) varken in de „Ingvaeoonse” strook.

Een dergelijke redenering gaat natuurlijk niet op voor Belgisch-Luxemburg (het enige Belgische gebied, waar de „varken”-associatie bij de benoeming geen rol speelt); het

diertje heet hier nl. vrijwel algemeen *pou de bois*. Misschien zijn hier interne oorzaken van zuiver taalkundige aard voor het niet-optreden der „varken“-associatie. Sind_s A. P. KIEFT (1) weten wij, welke grote invloed de interne taalontwikkeling kan hebben op de uitbreiding en het ten ondergaan van woorden.

Met iets meer nadruk dan in het *Tschr.* zou ik nog willen wijzen op de Noordnederlandse *kelderzoggen* en *kelder-motten*, die voorkomen in gebieden, waar men juist het allerlaatst kelders moet verwachten. Ik stelde de vraag of *kelder-* ook een volksetymologische verbastering van een ander woord is. Oorspronkelijk had ik daar nog de schuchtere vraag aan toegevoegd, of hier wellicht verband kon worden gelegd met het gotische *kilpei* en het o. e. *cild* (= eng. *child*). Men zou zich b. v. een **kilderzog* kunnen voorstellen in de betekenis van „zwangere, jongen dragende zeug“. Ik heb deze opmerking naderhand geschrapt, voornamelijk om het „Franse“ *cochon de cave*, dat immers op „kelder“-associaties in geheel andere gebieden wees. Wat blijkt nu echter uit HAUST's kaart? Het woord *cochon de cave* is voorlopig alleen te localiseren in een Waalse strook ten zuiden van Tongeren en in de buurt van Luik en Malmédy : in de onmiddellijke nabijheid dus van de Germaanse taalgrens. Het is dus denkbaar, dat het de vertaling van een Germaans woord is. Opmerkelijk hierbij is het feit, dat dit perifere gebied met *cochon de cave* onmiddellijk aansluit bij (en ten dele omgeven wordt door) een zeer uitgestrekt gebied met *cochon gras* (2). Dit type hebben wij in Noord-Nederland ook in de vorm van *dikke motten* en *dik verke* ontmoet, waarbij ik heb verondersteld,

(1) A. P. KIEFT, *Homonymie en haar invloed op de taalontwikkeling*, Diss. Leiden 1938.

(2) In Les Awirs, ten z. w. van Luik de belangwekkende compromisvorm *cochon gras de cave*.

dat *dik* hier wel als „zwanger” zou mogen worden geïnterpreteerd. Het vermoeden, dat de *keldermotten* en *-zoggen* dus inderdaad niets met het lat. *cellarium* hebben uit te staan, wint hierdoor iets aan waarschijnlijkheid. Blijft nog te onderzoeken of het „Franse” *cochon de cave* nog elders is te localiseren. Het Duitse *Kellerassel* of *Kelleresel* zit ons misschien iets minder in de weg, omdat dit ook als „zwangere ezel” zou kunnen worden geïnterpreteerd. Maar ook hier vóór alles de vraag : waar horen deze woorden oorspronkelijk thuis? Tot een positief resultaat zullen wij hier eerst kunnen komen, wanneer ook de Duitse „kelder-mot”-kaart voltooid zal zijn (waartoe naar ik verneem goede kansen bestaan).

Ik meende op een paar in het oog vallende bijzonderheden van de Waalse kaart te mogen wijzen, om daarmee alvast het belang van HAUST's kaart ook voor den germanist te doen uitkomen. We kunnen verheugen, dat deze kaart thans zal worden geïnterpreteerd door den besten kenner der Waalse dialecten.

Voor het overige wil ik besluiten met de wens, dat de gemeenschappelijke publicatie van een Nederlandse en een Waalse kaart een aansporing moge zijn om op deze wijze verder voort te gaan. En dan liefst op zo uitgebreide schaal, dat ook aan een brede strook van het aangrenzende Duitse gebied volle aandacht wordt besteed. Herhaaldelijk heeft men mij van Zuidnederlandse en Duitse zijde de wens daartoe te kennen gegeven. De pogingen om een dergelijk uitgebreid onderzoek op verstandige wijze ter hand te nemen, zijn tot nog toe echter hoofzakelijk afgestuit op organisatorische bezwaren van Noordnederlandse kant. Een tactvol organisator, die hier leiding zou weten te geven (niet te „nemen”), zou hier m. i. veel kunnen bereiken.

DE KELDERMOT

Leidse Taalatlas Nr 44

G. Kloeke

▲ motte	♥ pisseug	▲ stekelvaarke	○ krobbe
▲ mot	♥ zoeg	▲ stekelvar(re)ke	○ krob
▲ motten	♥ kelderzoeg	▼ stekelverken	○ krobben
▼ kelderlotte	♥ zog	▼ stekelvêr(e)ke	○ stienkrobbe
▼ kelderlot	♥ kelderzog	▼ stekelver(re)ke	○ stienkrob
▼ kelderlotten	♥ zooge	▼ sti(e)kelverke(n)	○ stienkrobben
▲ stainmotte	♥ kelderzoog	★ stekelveersken	⊙ stainkrub(be)
▲ stienmotte	♥ kelderzuog	▲ muurva(e)rke(n)	⊙ stainkrobben
▲ steen-, stein-	♥ kelderzug	▲ kelderva(e)rke(n)	⊕ stainkröbben
▲ stainmot enz.	♥ pizogge(n), -es	▲ pisvarke(n)	○ kelderkrobbe(n)
▲ stainmotten enz.	♥ holtzo(o)g (ö?)	× meuleverke(n)	⊙ muurkrob(ben)
▲ stainmodde	♥ baggel(e)z(w)og	▲ zie _e ver(re)ke	+ muurloes
▲ motstain(e)	♥ we(e)lz(w)og	▲ varkensbeest	▲ muurluus
▲ (h)oltmot(te)	● köd	▼ ver(re)kensbiest	▲ muurluzen
▲ motworm	■ varke(n)	▲ varken(s)luis	▲ kelderworm
♥ zeuge	■ ver(re)ke(n)	▲ verkensluis	⊖ pisseber(re)
♥ zeug	▲ wild varken	▲ everzwi(e)n	⊖ pissebedde
♥ kelderzeuge	▲ wild vaarke(n)	▲ zwin	○ pissebed
♥ kelderzeug	▲ wild veirke(n)	▲ everzwi(e)ntje	▼ beddepisser
♥ zeuj	▲ wild ver(re)ken	▲ zwi(e)ntje	▲ bed(de)zeiker
♥ kelderzeuj	▲ wild ver(re)ke	▲ everzwijn	< nestezeiker
▼ platte zeuge	▲ wild vêr(e)ke	▲ everzwijntje	▼ pissebedder
▼ platte zeug	▲ wildj ver(re)ke(n)	▲ zwijntje	○ duizendpoot enz.
♥ pisseuge	▲ stekelvarken	▲ euverzwintje	

G.KLOEKE Invulkaart voor Noord- en Zuid-Nederland
Schaal 1:4000000 Leidse Taalatlas Nr 40 (1937)

